

FO-03-024

Oorganiserade arbetstagare tvingas betala facklig verksamhet

Jens Johansson driver byggföretaget JJ Byggservice AB i Norrköping. Företaget har fyra anställda. JJ Byggservice AB har ett hängavtal med byggfacket Byggnian¹. Hängavtalet har tvingats fram av facket för att det inte ska vidta bojkott mot företaget. Att acceptera hängavtal medför två konsekvenser. Det innebär dels att företaget måste acceptera en organisationsklausul, dels att de anställda måste betala en granskningsavgift till fackförbundet. Det är företaget som drar granskningsavgiften på arbetstagarens lön varje månad.

Organisationsklausuler förekommer i kollektivavtal som ingås mellan enskilda arbetsgivare och en del fackliga organisationer. Det handlar om bland annat byggindustrin, elektriska branschen, måleribranschen och lackbranschen. Organisationsklausuler finns i de standardavtal som facket presenterar för, de oftast små, företagen, som inte är medlemmar i någon arbetsgivarorganisation. Klausulerna innebär att fackliga medlemmar alltid ska ha företräde till anställning. Sådana här avtal upphör i princip endast i samband med företagsnedläggning.

Byggnadsarbetareförbundet har lovat att inte återropa klausulerna. Detta ändrar naturligtvis inte innehållet i avtalen och löftet kan när som helst återtå.

Regeringen har förklarat att man inte avser att ingripa mot klausulerna genom lagstiftning. Man förordar dialog, men eftersom klausulerna finns hos arbetsgivare som inte är organiserade är problemet svårt att lösa.

Europeiska sociala stadgan (art 5) garanterar individuell frihet att bestämma om man vill ansluta sig till en facklig organisation eller inte. Europarådets sociala kommitté samt regeringskommittén (Governmental Committee) har upprepade gånger kritiserat Sverige för att man inte har en lagstiftning i överensstämmelse med artikeln i sociala stadgan vad gäller den negativa föreningsrätten och därmed bristen på skydd mot organisationsklausuler. Europarådet har krävt att organisationsklausulerna skall vara utmönstrade 1 juli 2005 .

Granskningsarvodet ingår i ett rikstäckande kollektivavtal mellan Sveriges Bygginstrumenter och Svenska Byggnadsarbetareförbundet. Granskningsarvodet är en avgift som anställda måste betala till facket. Hos JJ Byggservice AB är avgiften 1,5 procent av den anställdes bruttolön. Det blir till exempel 3 600 kronor per år för en anställd som har 20 000 kronor i månadslön. Arbetsgivaren drar avgiften från den enskilde arbetstagarens lön och betalar in till facket. Pengarna tillfaller Byggnadsarbetareförbundet som ersättning för granskning av att lönen är korrekt beräknad.

---

¹ Många små företag med en eller ett fåtal anställda har inte något kollektivavtal. Det finns inga lagliga skyldigheter att teckna kollektivavtal, men företaget måste teckna ett kollektivavtal eller ett hängavtal om en facklig organisation begär det (enligt medbestämmandelagen). Om företaget vägrar kan facket sätta företaget i blockad. Ett hängavtal innebär att ett företag som inte är medlem i någon arbetsgivarförening kommer överens med ett fackförbund om att ett visst kollektivavtal ska gälla. Företaget är då bundet att följa allt som kollektivavtalet gäller.

Detta kollektivavtal tillämpas numera på oorganiserade byggarbetare. I en dom² har arbetsdomstolen slagit fast att också oorganiserade är skyldiga att betala granskningsavgifter till facket. Man konstaterar att det inte finns något självständigt skydd i Sverige för den negativa föreningsrätten. Däremot är den positiva föreningsrätten reglerad i lag. Därför behöver inte byggarbetare i någon annan facklig organisation, till exempel syndikalisterna, betala granskningsarvodet. I domen motiveras detta med att avgiftsbefrielse för oorganiserad arbetskraft skulle utgöra ett incitament för arbetstagarare att stå utanför fackförbunden.

Svenskt Näringsliv har i Europarådets sociala kommitté³ klagat på att svenska staten bryter mot artikel 5 i den europeiska sociala stadgan i fallen med organisationsklausuler i samband med anställning och skyldigheten för oorganiserad arbetskraft att betala granskningsavgifter. Den sociala kommittén slår i sitt svar enhälligt fast att organisationsklausulerna i Sverige är ett brott mot ovan nämnda stadga som garanterar sociala och ekonomiska mänskliga rättigheter.

Även i frågan om granskningsavgifter ställer sig Europarådet på de oorganiserade arbetstagararnas sida. Man konstaterar dels att granskningsavgifterna används för andra aktiviteter än lönegranskning det vill säga för allmän facklig verksamhet, dels att avgiften bör stå i proportion till kostnaden för granskningen och nyttan för arbetstagararen. En oorganiserad arbetstagarare betalar idag årligen mellan tre och fyra tusen kronor till facket som genom en enkel databehandling genomför sin ”granskning”. Sociala kommittén menar att lagstiftaren måste se till att domstolarna kan pröva om granskningsavgifterna är lagliga mot bakgrund av stadgans principer. Sociala kommittén säger att granskningsarvodena i sig inte strider mot stadgan men om granskningsarvodet används till annat än granskning utgör det ett brott mot stadgan. Kommittén avser att följa upp denna fråga.

Företagarombudsmannens bedömning

- Arbetsgivare som Jens Johansson som har icke fackanslutna anställda upplever det som konfliktfyllt att mot den anställdes vilja göra löneavdrag till en organisation de inte är medlemmar i. Dessutom blir även den oorganiserade arbetskraftens löneuppgifter tillgängliga för facket, vilket ur integritetssynpunkt är oacceptabelt för den enskilde arbetstagararen.
- Regeln om granskningsavgifter behövs inte eftersom varje anställd själv kan granska sin lön och i realiteten är det endast arbetstagararen själv som har korrekt underlag för granskningen. Skälet till detta är att lönen vid semester, sjukdom och annan ledighet inte ingår i fackets granskning. Om arbetstagararen dock uttryckligen så önskar, ska facket givetvis få utföra lönegranskningen.
- Granskningsavgifter är avdragsgilla under inkomst av tjänst för arbetstagararen. Det innebär att avgifterna är skattesubventionerade. Det är inte rimligt.
- Arbetsdomstolen har i en dom slagit fast att också oorganiserade är skyldiga att betala granskningsavgifter till facket. Domstolen konstaterar att det inte finns något självständigt skydd i Sverige för den negativa föreningsrätten. Men det är inte en domstols uppgift att fastställa eller motivera regler med avsikten att stimulera, eller inte stimulera, enskilda individer till medlemskap i fackliga organisationer.

---

² Nr 20 från år 2001

³ Inom EU kallad Governmental Committee.

- Med hänvisning till artikel 5 i Europeiska sociala stadgan är det inte förenligt med skyddet för grundläggande mänskliga rättigheter att oorganiserade arbetstagare ska tvingas betala avgifter till verksamheten i en organisation som man inte vill tillhöra och för en tjänst som inte behövs.
- Facket har försäkrat att det inte ska använda sig av organisationsklausulen. Det förändrar inte det faktum att löftet kan återtas och att klausulen då kan utnyttjas som kontrollinstrument i en förhandlingssituation.
- Företagens möjligheter att rekrytera kompetent personal försvåras av organisationsklausuler, eftersom klausulerna kan omöjliggöra för andra än de fackanslutna att anställas.
- Organisationsklausuler hör inte hemma i ett demokratiskt samhälle. Sverige måste värna om individens rättighet och frihet att själv bestämma om man vill ansluta sig till en facklig organisation eller inte. Organisationsklausuler innebär en kränkning av mänskliga rättigheter.
- Regeringen bör omedelbart hörsamma uppmaningarna från Europarådet och genom lagstiftning värna om den negativa föreningsrätten samt rätten att slippa granskningsavgifter för oorganiserade arbetstagare.

I Företagarombudsmannens bedömning av ärendet deltog Tommy Adamsson, Patrik Engellau, Camille Forslund, Lars I W Jansson, Edward Waller och Monica Werenfels Röttorp.

Fakta

Byggnadsavtalet, 3 § punkt F5; Granskningsarbete och granskningsavgift⁴:

”Lokalavdelningen äger rätt att fortlöpande granska löneförhållandena vid ackords-, resultat- och tidlönearbete. [...] Har granskning enligt ovan skett, äger lokalavdelning rätt att för de med granskningsarbete förenade kostnaderna såsom arvode erhålla, vid ackordsarbete 1,5 procent av arbetstagarens ackordssumma och vid resultat- och tidlönearbete 1,5 procent av arbetstagarens lönesumma [1,87 procent hängavtal]”

Europeiska sociala stadgan, artikel 5; Föreningsrätt

För att säkerställa eller främja arbetstagarnas och arbetsgivarnas rätt att bilda och tillhöra lokala, riksomfattande nationella eller intrnationella sammanslutningar för att tillvarata sina ekonomiska och sociala intressen förbinder sig de fördragsslutande parterna att varken utforma eller tillämpa den nationella lagstiftningen på sådant sätt, att denna frihet kränkes. I vad mån i denna artikel stadgade garantier skola äga tillämpning på personer som tillhöra polisväsendet eller krigsmakten skall bestämmas i nationell lagstiftning.

Skatteverkets författningssamling 2004:2

Mättnings- och granskningsavgifter: Fackföreningarnas kostnad för arbete med ackordsmätning och granskning av ackord betalas av de anställda genom avdrag på nettolönen. Gäller t.ex. byggnadsarbetare med ackordslön. Krav för avdrag:

⁴ Riksavtal 2000 mellan Sveriges Byggnadsindustrier och Svenska Byggnadsarbetarförbundet 2000-04-01-2001-03-31

- Avgiften ska ingå i deklarerad bruttolön, och har normalt betalats av den anställde via avdrag på nettolönen.
- Beloppet ska anges på kontrolluppgift från arbetsgivaren (belopp i ruta 37 och text i ruta 70).

Avdrag medges för:

- Faktisk kostnad, som ska kunna styrkas av den anställde om kontrolluppgiften är oklar.